

Bedreigingen, pesterijen en suïcidaliteit in detentie

Een onderzoek onder suïcideplegers en onder suïcidale en niet-suïcidale gedetineerden in het Nederlandse gevangeniswezen

E. BLAAUW, M. VAN DER VOORT, A.J.F.M. KERKHOF

ACHTERGROND Onderzoek van Blaauw en Kerkhof onderscheidde 16 indicatoren voor verhoogd suïciderisico in een gedetineerdenpopulatie. Deze indicatoren suggereren dat het hoge suïcidedcijfer in penitentiaire inrichtingen het gevolg is van blootstelling van kwetsbare personen aan een stressvolle situatie. Hierdoor is een verband te verwachten tussen pesterijen, bedreigingen en suïcidaliteit. Deze verwachting wordt door onderzoeken indirect ondersteund.

DOEL Nagaan of pesterijen en bedreigingen samenhangen met verhoogd suïciderisico en of de door Blaauw en Kerkhof onderscheiden persoonsgebonden risicofactoren samenhangen met het ervaren van pesterijen of bedreigingen.

METHODE Meldingen van bedreigingen en pesterijen werden nagegaan in dossiers van 95 gedetineerden die suïcide hadden gepleegd, en interviews werden afgenomen van 221 gedetineerden met laag suïciderisico en 53 gedetineerden met hoog suïciderisico.

RESULTATEN In 34% van de dossiers stond weergegeven dat de suïcidepleger zich gepest en/of bedreigd had gevoeld. Pesterijen en bedreigingen kwamen vaker voor onder suïcidale gedetineerden dan onder niet-suïcidale gedetineerden. Verbanden werden gevonden tussen pesterijen en bedreigingen enerzijds en indicatoren voor kwetsbaarheid anderzijds.

CONCLUSIE Pesterijen en bedreigingen hebben een relatie met suïcidaliteit onder gedetineerden.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 42 (2000) 2, 73-83]

TREFWOORDEN bedreigingen, detentie, pesten, suïcide

Uit buitenlandse onderzoeken blijkt dat suïcide de belangrijkste doodsoorzaak onder gedetineerden is en dat het suïcidedcijfer onder gedetineerden doorgaans veel hoger is dan in de vergelijkbare gewone bevolking (zie bijvoorbeeld Backett 1987; Davis & Muscat 1993; Dooley 1990; Hayes 1989; Liebling 1992). In het Nederlandse gevangenisstelsel maken suïcides ongeveer de helft van alle sterfgevallen uit en is het suïcidedcijfer, uit-

gedrukt per honderdduizend personen, ruim zevenmaal hoger dan dat onder de algemene mannelijke bevolking van vergelijkbare leeftijd (Blaauw & Kerkhof 1999). Suïcides in detentie vormen dus een probleem.

Onderzoek van Blaauw & Kerkhof (1999) onderscheidde zestien indicatoren voor verhoogd suïciderisico in een gedetineerdenpopulatie: (1) een leeftijd van 40 jaar of ouder; (2) alleen

wonen; (3) het ontbreken van een vaste woon- of verblijfplaats; (4) een kort detentieverleden, met name een detentieverleden met één eerdere insluiting; (5) eerdere suïcidepogingen of zelfdestructieve gedragingen; (6) een meervoudige verslaving, met name een meervoudige harddrugverslaving; (7) een hulpverleningsgeschiedenis; (8) een psychiatrische stoornis (DSM-IV As I), met name een psychotische stoornis; (9) de status van preventieve hechtenis; (10) de oplegging van de maatregel van TBS of plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis; (11) detentie vanwege een geweldsdelict; (12) dreiging of oplegging van een lange straf; (13) insluiting op een bijzondere afdeling; (14) het meemaken van detentiegebonden gebeurtenissen zoals het voorkomen voor de rechter, overplaatsing en vrijlating; (15) het meemaken van belangrijke (niet-detentiegebonden) levensgebeurtenissen; (16) het plaatsen in isolement.

Bestudering van deze indicatoren laat zien dat de indicatoren geenszins onafhankelijk van elkaar zijn. Zo hebben verdachten van een geweldsdelict vaker een hoge strafdreiging, hebben psychisch gestoorde gedetineerden vaak een hulpverleningsgeschiedenis en wonen verslaafden relatief vaak alleen (voor een verdere bespreking zie Blaauw & Kerkhof 1999). Belangrijker is echter dat er globaal een tweedeling te maken is in persoonsgebonden kwetsbaarheidsindicatoren (1-8) en situatiegebonden indicatoren (9-16). Deze tweedeling van risicofactoren past bij het huidige inzicht dat suïcidaal gedrag in penitentiaire inrichtingen het gevolg is van blootstelling van kwetsbare personen aan een stressvolle situatie (Kerkhof & Bernasco 1990; Liebling 1995).

Vanuit deze gedachtegang is een verband te verwachten tussen pesterijen, bedreigingen en suïcidaliteit (Blaauw & Kerkhof 1999; Leymann 1992). Uit onderzoek blijkt namelijk dat pesterijen en bedreigingen veel voorkomen in penitentiaire inrichtingen (Beck 1995; Brookes 1993; Ireland & Archer 1996) en dat vooral zwakke, kwetsbare en introverte gedetineerden daar vaak het slachtoffer van worden (Brookes 1993; Ireland

& Archer 1996; Power e.a. 1997). Ook blijkt dat pesterijen en bedreigingen tal van negatieve consequenties kunnen hebben voor het slachtoffer, zoals woede, stress (Farrington 1993), vermindering van emotioneel welzijn en psychische en psychosomatische klachten (Leymann 1991; Van der Meer 1997; Papaioannou & Sjöblom 1992). Een probleem met onderzoeken naar pesterijen en bedreigingen – in de literatuur worden deze verschijnselen ‘bullying’ genoemd – is echter dat deze onderzoeken tegenstrijdige resultaten opleveren en zich kenmerken door grote verschillen in de definitie van pesterijen en bedreigingen (zie Power 1997).

Onderzoeken naar suïcidaliteit in buitenlandse gevangenisystemen versterken het vermoeden dat pesterijen en bedreigingen bij een deel van de suïcides een rol spelen, ook al is in deze literatuur het definitieprobleem opnieuw sterk aanwezig. Liebling (1992) constateerde dat bijna een kwart (24%) van een groep jeugdige suïcidepogers in Britse gevangenis ernstige problemen rapporteerde met medegedetineerden. White & Schimmel (1994) constateerden dat conflicten met medegedetineerden een rol hadden gespeeld bij ongeveer een kwart (23%) van de suïcides in Amerikaanse federale gevangenis. Laishes (1997) vond dat angsten voor en problemen met andere gedetineerden mogelijk de suïcidemotieven hadden gevormd bij 24% van de suïcides in Canadese penitentiaire inrichtingen.

In dit artikel wordt een onderzoek besproken dat ingaat op de relatie tussen pesterijen en bedreigingen enerzijds en suïcidaliteit onder gedetineerden anderzijds. Hierbij worden de volgende hypothesen getoetst: (1) Bij veel suïcides is er sprake geweest van pesterijen en bedreigingen. (2) Het percentage personen dat zich gepest en/of bedreigd voelt, is hoger onder suïcidale gedetineerden dan onder niet-suïcidale gedetineerden. (3) De door Blaauw & Kerkhof (1999) onderscheiden persoonsgebonden risico-factoren voor suïcide hangen samen met het ervaren van pesterijen of bedreigingen. Bij hypothese 2 wordt geen

vergelijking gemaakt met het percentage suïcideplegers dat zich gepest of bedreigd had gevoeld, omdat het onwaarschijnlijk is dat elke melding van een pesterij of bedreiging wordt geregistreerd in een dossier. Bij de toetsing van hypothese 3 wordt alleen gelet op samenhangen met leeftijd (40+), woonsituatie, detentieverleden, harddrugsverslaving, hulpverleningsgeschiedenis en delict, omdat de selectie van de groepen en de verzamelde informatie het niet mogelijk maken om de samenhangen te bekijken met de andere risicofactoren voor suïcide. Tevens wordt gekeken naar de relatie tussen pesterijen, bedreigingen en de verblijfsafdeling (regulier of bijzondere opvang), omdat de verblijfsafdeling invloed kan hebben op pesterijen en bedreigingen.

METHODE

Procedure

In het onderzoek werd met behulp van een inventarisatielijst met gestandaardiseerde vragen informatie verzameld over 95 gedetineerden die in de periode 1987 tot 1998 suïcide hadden gepleegd in Nederlandse penitentiaire inrichtingen en TBS-klinieken (voor de volledige procedure zie Blauw & Kerkhof 1999). Informatie over deze suïcides werd achterhaald door dossiers te bestuderen van de rijksrecherche, het Bureau Medische Advisering en het Bureau Bijzondere Diensten van het ministerie van Justitie, het Laboratorium voor Gerechtelijke Pathologie, de Centrale Justitiële Documentatie, arrondissementsparketten, Forensisch Psychiatrische Diensten, het Pieter Baan Centrum, het Dr. F.S. Meijers Instituut en bij de penitentiaire inrichtingen en TBS-klinieken waar de suïcides hadden plaatsgevonden. Sterfgevallen werden als suïcide beschouwd wanneer de bij het vaststellen van de doodsoorzaak betrokken personen (rijksrecherche, schouwarts, inrichtingsfunctionarissen) unaniem van mening waren dat het een suïcide betrof.

Voor de samenstelling van een controlegroep van gedetineerden met een laag suïciderisico werden 291 willekeurig geselecteerde gedetineerden in tien huizen van bewaring benaderd voor medewerking, van wie 251 gedetineerden werden geïnterviewd (responspercentage 86). Iedere gedetineerde werd geïnterviewd door een getrainde laatstejaarsstudent klinische psychologie in een bezoekkamer waar geen anderen aanwezig waren. Benadrukt werd dat medewerking vrijwillig was en dat de informatie vertrouwelijk zou worden behandeld en anoniem verwerkt. Om te bewerkstelligen dat de controlegroep bestond uit uitsluitend gedetineerden met laag suïciderisico, werden uit deze groep de interviews verwijderd van drie gedetineerden met hoge suïcide-ideatie (score van 3 of hoger op de Scale for Suicidal Ideation; Beck e.a. 1979), zestien gedetineerden met een eerdere suïcidepoging met hoge kans op overlijden (score van 10 of hoger op de Suicide Intent Scale; Beck e.a. 1974) en zeven gedetineerden met zowel een hoge suïcide-ideatie als een suïcidepoging met hoge kans op overlijden in de voorgeschiedenis. Tevens werden vier interviews uit de controlegroep verwijderd omdat te veel gegevens ontbraken. Door deze verwijderingen bestond de uiteindelijke controlegroep uit 221 gedetineerden met een laag suïciderisico.

In het onderzoek werd tevens een onderzoeksgroep gevormd van gedetineerden met een hoog suïciderisico. Hoog suïciderisico werd hierbij gedefinieerd als de aanwezigheid van een hoge suïcide-ideatie (score van 3 of hoger op de Scale for Suicidal Ideation) en de aanwezigheid van een eerdere suïcidepoging met een vrij hoge kans op overlijden (score van 10 of hoger op de Suicide Intent Scale). Inrichtingspsychologen van alle huizen van bewaring kregen het verzoek om contact op te nemen met de onderzoekers wanneer één of meer gedetineerden door hen als suïcidaal werden beschouwd en wanneer deze gedetineerden bereid waren om mee te werken aan het onderzoek. In totaal werden 78 suïcidale gedetineerden in dertig huizen van bewaring

geïnterviewd volgens dezelfde methodiek als bij de controlegroep. Uit deze onderzoeksgroep werden interviews verwijderd van zestien gedetineerden met een lage suïcide-ideatie en van zestien gedetineerden zonder een suïcidepoging met hoge kans op overlijden in de voorgeschiedenis. Aan de onderzoeksgroep werden de zeven interviews toegevoegd van de gedetineerden uit de controlegroep die een hoge suïcide-ideatie hadden en een suïcidepoging met een hoge kans op overlijden in de voorgeschiedenis. Hierdoor bestond de uiteindelijke suïcidale onderzoeksgroep uit 53 gedetineerden met een hoog suïciderisico.

Meetinstrumenten

Pesten en bedreigingen In de meeste onderzoeken worden pesterijen en bedreigingen samen genomen onder de noemer 'bullying'. Fysiek geweld en bedreigingen vallen veelal onder deze definitie, maar de precieze definitie van 'bullying' verschilt per onderzoek van bijvoorbeeld het met opzet iemand pijn doen, bedreigen of bang maken om iets van hem gedaan te krijgen of om er plezier aan te beleven (Beck 1994; Ireland & Archer 1996), tot iemand onderdrukken, bedreigen, intimideren of dwingen dingen tegen zijn wil in te doen (Connell & Farrington 1996). In dit onderzoek werd, net als bij het onderzoek van Power e.a. (1997), geen gelimiteerde definitie voor 'bedreiging' of 'pesten' gehanteerd, maar werd bij de interviews uitgegaan van de perceptie van de gedetineerden zelf. De gedetineerde werd gevraagd of hij tijdens de detentie werd bedreigd of gepest. Wanneer de gedetineerde zich gepest of bedreigd voelde, werd gevraagd naar de aard van de pesterijen en bedreigingen. Bij het bestuderen van de dossiers werd gelet op indicaties van pesterijen en bedreigingen, waarbij een pesterij of bedreiging aanwezig werd geacht wanneer in een dossier specifiek stond weergegeven dat de gedetineerde zich gepest of bedreigd had gevoeld met bijvoorbeeld materiële vernielingen, fysieke mishandeling, de

dood van de gedetineerde zelf of belangrijke anderen dan wel scheldpartijen, treiterijen of andere intimidaties (Beck 1994; Connell & Farrington 1996; Farrington 1993; Ireland & Archer 1997; Van der Meer 1997).

Suïcide-ideatie Suïcide-ideatie heeft betrekking op gedachten over een mogelijke toekomstige suïcidepoging. De ernst van de suïcide-ideatie is indicatief voor het suïciderisico (Beck e.a. 1973). Voor het meten van suïcide-ideatie werd in dit onderzoek de Scale for Suicidal Ideation gebruikt (Beck e.a. 1979). Deze schaal bestaat uit negentien vragen, die door de interviewer worden gescoord op een driepuntsschaal. Scores kunnen variëren van 0 tot 38 punten, waarbij een hoge score een hoge suïcide-ideatie weergeeft. Een score van 3 of hoger kan worden opgevat als aanwezige suïcide-ideatie, omdat dit ten minste een ambivalente houding ten aanzien van het leven, de dood, en een suïcidepoging weergeeft. De Scale for Suicidal Ideation wordt in het buitenland veel gebruikt in onderzoek en in de klinische praktijk. De schaal bevat onder meer vragen over de frequentie en duur van gedachten aan zelfmoord, verwachtingen een poging uit te voeren, afscheidsbrieven en andere voorbereidingen hiervoor en de houding ten aanzien van het leven en de dood.

Suïcide-intentie Suïcide-intentie beschrijft de mate waarin gedachten, bedoelingen en voorbereidingen van een individu bij een eerdere suïcidepoging op sterven waren gericht. Voor meting van dit concept werd gekozen voor de Suicide Intent Scale (SIS; Beck e.a. 1974), omdat van deze schaal is gebleken dat hij betrouwbaar is en uiteindelijke suïcideplegers van niet-suïcideplegers kan onderscheiden (zie Beck e.a. 1989). De schaal bestaat uit vijftien vragen die in een interview worden gesteld aan personen die een suïcidepoging hebben ondernomen. Elke vraag vereist een beoordeling van overlijdensrisico (laag, matig of hoog risico op overlijden). De vragen behelzen onder meer de waarschijn-

lijkheid van ontdekking, het kenbaar maken van de intentie aan anderen, het doel van de poging, verwachting ten aanzien van de dodelijkheid van de daad en de mate van voorbedachtheid. Scores op de Suicide Intent Scale kunnen variëren van 0 tot 30 punten, waarbij een hoge score een hoge suïcide-intentie weergeeft. Een score van 10 of hoger kan worden opgevat als een suïcidepoging met een hoge kans op overlijden, omdat dit overeenkomt met een maximale score op eenderde deel van de vragen of een middelmatige score op tweederde deel van de vragen.

Onderzoeksgroepen

Van de groep van 95 suïcideplegers was 44% gedetineerd in het kader van preventieve hechtenis. De overige suïcideplegers waren gedetineerd in het kader van gevangenisstraf (29%), vreemdelingenbewaring (8%), TBS (17%) en strafrechtelijke krankzinnigheidsverklaring (2%). In totaal 48% overleed in een inrichting of op een afdeling die was bedoeld voor opvang van psychisch gestoorde gedetineerden. In tabel 1 staan andere kenmerken van de groep suïcideplegers beschreven, alsmede de kenmerken van de 53 gedetineerden met een hoog suïciderisico en de controlegroep

van 221 gedetineerden met een laag suïciderisico. Onder een geweldsdelict vallen delicten zoals moord, doodslag, mishandeling en dood door schuld. Onder zedendelicten vallen delicten zoals exhibitionisme, incest, aanranding en verkrachting. Met bijzondere afdeling worden afdelingen bedoeld zoals een bijzondere-zorgafdeling of individuele begeleidingsafdeling.

RESULTATEN

Bedreigingen en pesterijen

In 32 dossiers van suïcideplegers (34%) stond vermeld dat de gedetineerde zich bedreigd en/of gepest had gevoeld (vergelijk hypothese 1). Zeven dossiers vermeldden dat de gedetineerde zich met de dood bedreigd had gevoeld en elf dossiers vermeldden dat de gedetineerde zich fysiek bedreigd had gevoeld (zie tabel 2). In drie gevallen zouden familieleden (2) of bezittingen (1) van de gedetineerde zijn bedreigd. Vier suïcideplegers hadden zich gepest of bedreigd gevoeld vanwege (discriminerende) opmerkingen of scheldpartijen van anderen, één vanwege onnodige beperkingen door penitentiaire inrichtingswerkers (bewaarders), drie vanwege pesterijen of bedrei-

TABEL 1 Kenmerken van 95 suïcideplegers, 53 suïcidale gedetineerden en 221 niet-suïcidale gedetineerden

	Suïcideplegers	Suïcidale gedetineerden	Niet-suïcidale gedetineerden
Mannelijk geslacht	94%	94%	92%
Gemiddelde leeftijd (s. d.)	34,2 (11.2)	32,7 (9.2)	31,1 (9.5)
40 jaar of ouder	28%	23%	14%
Detentie vanwege geweldsdelict	41%	25%	20%
Detentie vanwege zedendelict	7%	23%	9%
Eén eerdere detentie	31%	15%	15%
Verleden van behandeling voor psychische klachten	73%	74%	15%
Alleenwonend	61%	42%	30%
Meervoudig harddrugverslaafd	46%	28%	22%
Detentie op bijzondere afdeling	48%	45%	5%

TABEL 2 Inhoud van de pesterijen en bedreigingen

	Suïcideplegers	Suïcidale gedetineerden	Controlegroep
Beperkingen door penitentiaire inrichtingswerkers	3%	14%	31%
(Discriminerende) opmerkingen en/of schelden	13%	11%	15%
Andere niet fysiek bedreigende treiterijen	19%	6%	12%
Mishandeling	34%	17%	15%
Eigen dood	19%	20%	9%
Mishandeling of dood van een ander	6%	6%	1%
Mishandeling of dood in combinatie met andere pesterijen of bedreigingen	3%	11%	15%
Andere combinaties van pesterijen of bedreigingen	3%	14%	1%
Totaal	100% (n = 32)	99% (n = 35)	99% (n = 67)

gingen van andere aard en in drie dossiers stond weergegeven dat de gedetineerde zich bedreigd had gevoeld, maar dat de bedreiging waarschijnlijk was voortgekomen uit een paranoïde waan. Bij ten minste twintig suïcideplegers, oftewel 62% van de groep gepeste/bedreigde suïcideplegers, was er derhalve sprake geweest van angst voor mishandeling of de dood, eventueel in combinatie met andere angsten.

In de onderzoeksgroep van 53 gedetineerden met een hoog suïciderisico vermeldde 66% van de respondenten dat zij zich gepest en/of bedreigd voelden. Tabel 2 laat zien dat de inhoud van de pesterijen/bedreigingen niet veel anders was dan in de groep suïcideplegers. Ook in deze groep hadden de meesten (26% van de gehele groep oftewel 54% van hen die zich gepest/bedreigd voelden) angst voor mishandeling en/of de dood, eventueel in combinatie met andere angsten. Van de gepeste/bedreigde gedetineerden in deze groep vermeldde 20% wekelijks te worden gepest/bedreigd, 60% meerdere keren per week en 20% meerdere keren per dag.

In de controlegroep van gedetineerden met

een laag suïciderisico voelde 30% zich gepest en/of bedreigd. Tabel 2 laat zien dat de inhoud van de pesterijen en/of bedreigingen anders was dan in de groep suïcideplegers en suïcidale gedetineerden. In de controlegroep voelden vrij veel gedetineerden zich onnodig beperkt door penitentiaire inrichtingswerkers. Het percentage gedetineerden dat angst had voor mishandeling of de dood, eventueel in combinatie met andere angsten, was in deze groep lager (12% van de gehele groep oftewel 40% van hen die zich gepest/bedreigd voelden) dan bij de andere twee groepen. Van de gepeste/bedreigde gedetineerden in deze groep vermeldde 6% minder dan eens per week te worden gepest/bedreigd, 38% eens per week, 50% meerdere keren per week en 6% meerdere keren per dag.

Chi-kwadraatanalyse (vergelijk hypothese 2) liet zien dat het percentage gepeste/bedreigde gedetineerden significant hoger was in de groep van gedetineerden met een hoog suïciderisico (66%) dan in de controlegroep van gedetineerden met een laag suïciderisico (30%): $\chi^2(1) = 23,3$, $p < .001$. T-testanalyse liet zien dat de frequentie

van pesterijen en/of bedreigingen hoger was onder de gepeste/bedreigde gedetineerden met een hoog suïciderisico dan onder de gepeste/bedreigde gedetineerden met een laag suïciderisico (gemiddeld 2,7 keer per week versus gemiddeld 0,9 keer per week): $t(57,083) = 2.4; p < .05$.

Slachtoffers van pesterijen en bedreigingen

Chi-kwadraatanalyses op de groepen gedetineerden met hoog en laag suïciderisico gezamenlijk naar de relaties tussen persoonsgebonden risicofactoren voor suïcide en percentages pesterijen/bedreigingen (zie hypothese 3) lieten geen verschillen zien in percentages gepeste/bedreigde gedetineerden tussen vrouwen en mannen, alleenstaanden en niet-alleenstaanden, gedetineerden ouder of jonger dan 40 jaar, al dan niet gedetineerden met één eerdere insluiting, en al dan niet meervoudig harddrugsverslaafden. Wel werden meer pesterijen/bedreigingen gemeld door zedendelinquenten dan door niet-zedendelinquenten (55% versus 35%): $\chi^2(1) = 4.7, p < .05$; door geweldsdelinquenten dan door niet-geweldsdelinquenten (51% versus 34%): $\chi^2(1) = 5.4, p < .05$; door gedetineerden van bijzonderezorgafdelingen en individuele-begeleidingsafdelingen dan door gedetineerden van reguliere afdelingen (59% versus 34%): $\chi^2(1) = 7.8, p < .01$; en door gedetineerden met een verleden van behandeling voor psychische klachten dan door gedetineerden zonder een dergelijk verleden (51% versus 32%): $\chi^2(1) = 8.4, p < .01$.

Logistische regressieanalyse met pesterijen/bedreigingen (ja, nee) als criteriumvariabele en onderzoeksgroep (suïcidaal, niet-suïcidaal), eerdere behandeling voor psychische klachten (ja, nee), zedendelinquentie (ja, nee), geweldsdelinquentie (ja, nee) en afdeling (bijzonder, regulier) als predictoren deed onderzoeksgroep als belangrijkste predictor voor bedreigingen naar voren komen (Wald = 22.9, $p < .001$, $B = 1.6$, $R = .24$) en vervolgens alleen nog geweldsdelinquentie (Wald = 7.6, $p < .01$, $B = .9$, $R = .13$).

Pesterijen en/of bedreigingen als predictie van suïcidaliteit

Logistische regressieanalyse met pesterijen/bedreigingen (ja, nee) en persoonsgebonden risicofactoren voor suïcide (leeftijd, woonsituatie, zwervend bestaan, detentieverleden, meervoudige verslaving, hulpverleningsgeschiedenis, delict, afdeling) als predictoren en met onderzoeksgroep (suïcidaal, niet-suïcidaal) als criteriumvariabele liet zien dat het ervaren van pesterijen/bedreigingen na eerdere behandeling voor psychische klachten en detentie op een afdeling voor bijzondere zorg de belangrijkste voorspeller was voor suïcidaliteit (Wald = 14.5, $p < .0005$, $B = 1.7$, $R = .22$).

DISCUSSIE

Het onderzoek laat zien dat 34% van de gedetineerden zich tijdens de insluiting gepest en/of bedreigd voelt. Onderzoeken in buitenlandse penitentiaire inrichtingen kwamen tot vergelijkbare percentages van 21% (Beck 1995) en 29% (Power e.a. 1997) onder jeugdige gedetineerden, en tot een lager percentage van 14% onder volwassen gedetineerden (Ireland & Archer 1996). Belangrijker is echter dat de prevalentie van pesterijen en/of bedreigingen uitzonderlijk hoog is onder gedetineerden met hoog suïciderisico, namelijk 66%. Bovendien geven gepeste/bedreigde gedetineerden met een hoog suïciderisico een hogere frequentie van pesterijen/bedreigingen weer dan gepeste/bedreigde gedetineerden met een laag suïciderisico. Wellicht nog belangrijker is dat dit onderzoek laat zien dat een aanzienlijk deel van de suïcideplegers, ten minste 34%, zich gepest en/of bedreigd had gevoeld. Dit percentage is even hoog of zelfs iets hoger dan de percentages die in andere onderzoeken onder suïcidepogers (Liebling 1995) en suïcideplegers (Laishes 1997; White & Schimmel 1994) worden gemeld. Daarbij is er reden om aan te nemen dat het percentage van 34 slechts een ondergrens weergeeft, omdat pesterijen en/of bedreigingen lang niet altijd

worden opgemerkt (Beck 1995; McGurk & McDougall 1991) en procedures nogal eens tekortkomingen vertonen in de registratie van incidenten (Bulten 1998; Dooley 1990). De relatie tussen pesterijen, bedreigingen en suïcide kan derhalve nog sterker zijn dan reeds uit dit onderzoek naar voren komt.

Op grond van dit onderzoek is geen conclusie te trekken over de precieze aard van de verbanden tussen pesterijen, bedreigingen en suïcidaliteit. Het is niet vast te stellen of er een relatie bestaat tussen feitelijke pesterijen en bedreigingen enerzijds en feitelijk suïciderisico anderzijds. In dit onderzoek werd een hoog suïciderisico aanwezig geacht bij geïnterviewde gedetineerden wanneer zij een hoge suïcide-ideatie hadden alsmede een eerdere suïcidepoging hadden ondernomen met een hoge kans op overlijden. Hoewel dit een conservatieve definitie is voor hoog suïciderisico, is niet bekend of deze gedetineerden ook daadwerkelijk suïcide zullen plegen. Ook werd niet gecontroleerd of er sprake was (geweest) van feitelijke pesterijen of bedreigingen bij de geïnterviewde gedetineerden die zich gepest en/of bedreigd voelden, en bij de suïcide-plegers van wie in de dossiers meldingen stonden weergegeven van pesterijen of bedreigingen. Evenmin geeft dit onderzoek uitsluitsel over een relatie tussen de duur en intensiteit van pesterijen of bedreigingen enerzijds en suïcidaliteit anderzijds. De resultaten laten zien dat suïcidale gedetineerden vaak angsten voor mishandeling of de dood vermeldden en eveneens een hoge frequentie van pesterijen of bedreigingen. Niet-suïcidale gedetineerden echter voelden zich met name in hun vrijheid beperkt door penitentiaire inrichtingswerkers (geen van hen vermeldde angst voor mishandeling of de dood vanuit penitentiaire inrichtingswerkers) en maakten minder vaak melding van pesterijen of bedreigingen. Het is evenwel niet na te gaan hoe ingrijpend deze pesterijen en/of bedreigingen voor de gedetineerden waren en hoe lang dit reeds aan de gang was. Prospectief vervolgonderzoek onder gepeste en/of bedreigde gedetineerden is daarom gewenst.

In sommige gevallen gaan pesterijen en/of bedreigingen waarschijnlijk vooraf aan het suïciderisico. Het onderzoek laat zien dat zedendelinquenten, gedetineerden met een psychiatrische hulpverleningsgeschiedenis en gedetineerden op speciale afdelingen zich vaak gepest en/of bedreigd voelen. Het is aannemelijk dat juist deze gedetineerden een lage status hebben in de pikorde in penitentiaire inrichtingen (dit wordt met name nogal eens vermeld over zedendelinquenten), wat de bron kan vormen van tal van pesterijen en/of bedreigingen. Deze pesterijen en/of bedreigingen vormen voor sommige kwetsbare gedetineerden wellicht de spreekwoordelijke druppel die de emmer doet overlopen. Uit het onderzoek blijkt dat ook geweldsdelinquenten zich relatief vaak gepest en/of bedreigd voelen. Nadere bestudering van de interviews laat zien dat 40% van deze gepeste en/of bedreigde gedetineerden mogelijk suïcidaal was, omdat zij bang waren voor vergeldingsmaatregelen van het slachtoffer, vrienden van het slachtoffer of een medeverdachte. Een enkeling vermeldde zelfs suïcide te moeten plegen omdat een misdaadorganisatie zijn gezin anders zou vermoorden! Al met al is het dus aannemelijk dat pesterijen/bedreigingen kunnen leiden tot tal van negatieve emoties (Farrington 1993; Leymann 1991; Van der Meer 1997) waaronder suïcidaliteit.

In sommige gevallen is het aannemelijk dat de relatie andersom is en dat suïcidaliteit voorafgaat aan (perceptie van) pesterijen en/of bedreigingen. Het is aannemelijk dat suïcidale gedetineerden, vanwege hun overduidelijke kwetsbaarheid, gemakkelijker slachtoffer worden van pesterijen of bedreigingen. Het is ook aannemelijk dat sommige suïcidale gedetineerden, vanwege hun neiging om zwart-wit te denken (Neuringer 1961; Neuringer & Lettieri 1971), relatief neutrale gedragingen van medege-detineerden als bedreigend interpreteren en zich eerder (ten onrechte) beschouwen als het slachtoffer van pesterijen en/of bedreigingen. Deze aanname wordt ondersteund door de bevinding dat de

suïcidale gedetineerden voornamelijk bang waren voor mishandeling of de dood, terwijl de niet-suïcidale gedetineerden voornamelijk last hadden van beperkingen en opmerkingen. Daarnaast liet logistische regressieanalyse zien dat de relatie tussen pesterijen/bedreigingen en kwetsbaarheidsindicatoren verdwijnt wanneer suïcidaliteit in de vergelijking wordt opgenomen, wat betekent dat kwetsbaarheid en suïcidaliteit deels met elkaar overeenkomen. Vervolgonderzoek naar de richting van het verband tussen pesterijen/bedreigingen en suïcidaliteit is echter gewenst.

Hoewel op grond van dit onderzoek geen conclusie is te trekken over de richting van de verbanden tussen pesterijen/bedreigingen en suïcidaliteit, is het wel duidelijk dat hiertussen een relatie bestaat. Een praktische implicatie hiervan is dat penitentiaire inrichtingswerkers, psychologen en psychiaters op hun hoede moeten zijn voor suïcidaliteit wanneer zij te maken krijgen met een gedetineerde die zegt te worden gepest en/of bedreigd. Tevens is de suïcidaliteit in sommige gevallen wellicht te verminderen door te voorkomen dat de gedetineerde verder wordt blootgesteld aan pesterijen en/of bedreigingen. Overplaatsing naar een andere of meer beschermende omgeving kan hiertoe wellicht bijdragen. Natuurlijk vormen pesterijen en/of bedreigingen niet de enige aanleiding voor gedetineerden om suïcide te plegen, maar toch is verdere aandacht hiervoor gerechtvaardigd, mede omdat uit het onderzoek blijkt dat het ervaren van pesterijen en/of bedreigingen de op twee na belangrijkste voorspeller is van suïcidaliteit. Zelfs bekende risicofactoren zoals geweldsdelinquentie, leeftijd en meervoudig harddruggebruik (Blaauw & Kerkhof 1999) blijken minder sterk met suïcidaliteit samen te hangen dan pesterijen en/of bedreigingen.

Uit dit onderzoek blijkt dat met name kwetsbare gedetineerden, zoals suïcidale gedetineerden, gedetineerden op bijzondere-zorgafdelingen, zedendelinquenten en gedetineerden met psychiatrische hulpverleningsgeschiedenissen vaak het slachtoffer zijn van pesterijen en/of

bedreigingen. Aanvullende analyse toont dat ook gedetineerden die nog nooit eerder gedetineerd zijn geweest, zich vaker het slachtoffer voelen van pesterijen en/of bedreigingen (46%) dan gedetineerden die al eerder gedetineerd zijn geweest (31%): $\chi^2(1) = 7.0, p < .05$. Dit is begrijpelijk vanuit de gedachtegang dat nieuwelingen (nog) geen criminele identiteit hebben ontwikkeld, en dus afwijken van de meerderheid van de gedetineerden, en (nog) niet hebben geleerd hoe zij het best kunnen omgaan met de detentie en andere gedetineerden. Hoe dan ook, voor het terugdringen van pesterijen en/of bedreigingen in het gevangeniswezen is het van belang vooral aandacht te besteden aan de opvang en begeleiding van kwetsbare gedetineerden, zoals suïcidale, psychisch gestoorde of onervaren gedetineerden. Wellicht zou in de opleiding van penitentiaire inrichtingswerkers ook aandacht moeten worden besteed aan het verschijnsel van pesterijen en/of bedreigingen en zouden registratieprocedures hieromtrent kunnen worden verbeterd.

 Dit onderzoek werd goedgekeurd door de medisch-ethische commissie van de Vrije Universiteit Amsterdam en werd mogelijk gemaakt door medewerking en financiering van het ministerie van Justitie.

LITERATUUR

- Backett, S.A. (1987). Suicide in Scottish prisons. *British Journal of Psychiatry*, 151, 218-221.
- Beck, A.T., Davis, J.H., Frederick, C.J., e.a. (1973). Classification and nomenclature. In H.L.P. Resnik & B.C. Hawthorne (red.), *Suicide and prevention in the 70s* (pp. 7-12). Washington: Government Printing Office.
- Beck, A.T., Kovacks, M., & Weissman, A. (1979). Assessment of suicidal intention: The Scale for Suicide Ideation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47, 343-352.
- Beck, A.T., Steer, R.A., & Trexler, L.D. (1989). Alcohol abuse and eventual suicide: A 5-to10-year prospective study of alcoholabusing suicide attempters. *Journal of Studies on Alcohol*, 50, 202-209.
- Beck, A.T., Schuyler, D., & Herman, I. (1974). Development of suicidal intent scales. In A.T. Beck, H.L.P. Resnik & D.J. Lettieri (red.), *The prediction of suicide* (pp. 45-56). Bowie MD: Charles Press.

- Beck, G. (1994). Self-reported bullying among incarcerated young offenders. *Inside Psychology*, 2, 16-21.
- Beck, G. (1995). Bullying among young offenders in custody. *Issues in Criminological & Legal Psychology*, 22, 54-70.
- Blaauw, E., & Kerkhof, A.J.F.M. (1999). *Suicides in detentie*. Den Haag: Elsevier.
- Brookes, M. (1993). *Reducing bullying at HMP Ranby*. East Midlands Psychology Research Report No. 8. Lincoln UK.
- Bulten, B.H. (1998). *Gevangen tussen straf en zorg*. Amsterdam: Academisch proefschrift.
- Connel, A., & Farrington, D.P. (1996). Bullying among incarcerated young offenders: Developing an interview schedule and some preliminary results. *Journal of Adolescence*, 19, 75-93.
- Davis, M.S., & Muscat, J.E. (1993). An epidemiologic study of alcohol and suicide risk in Ohio jails and lockups, 1975-1984. *Journal of Criminal Justice*, 21, 277-283.
- Dooley, E. (1990). Prison suicide in England and Wales, 1972-1987. *British Journal of Psychiatry*, 156, 40-45.
- Farrington, D.P. (1993). Understanding and preventing bullying. In M. Tonry (red.), *Crime and Justice* (vol. 17, pp. 381-458). Chicago: University of Chicago Press.
- Hayes, L.M. (1989). National study of jail suicides: Seven years later. *Psychiatric Quarterly*, 60, 7-29.
- Ireland, J., & Archer, J. (1996). Descriptive analyses of bullying in male and female adult prisoners. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 6, 35-47.
- Kerkhof, A.J.F.M., & Bernasco, W. (1990). Suicidal behavior in jails and prisons in the Netherlands: Incidence, characteristics, and prevention. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 20, 123-137.
- Laishes, J. (1997). Inmate suicides in the Correctional Service of Canada. *Crisis*, 18, 157-162.
- Leymann, H. (1991). *Psykiatriska problem vid vuxenmobbing. En rikstäckande undersökning med 2428 intervjuer*. Stockholm: Arbetskyddsstyrelsen.
- Leymann, H. (1992). *Psykiatriska hälsoproblem i samband med vuxenmobbing. En rikstäckande undersökning med 2428 intervjuer [psychiatric problems after mobbing - a study of 2428 individuals]*. Stockholm: Arbetskyddsstyrelsen.
- Liebling, A. (1992). *Suicides in prison*. London: Routledge.
- Liebling, A. (1995). Vulnerability and prison suicide. *British Journal of Criminology*, 35, 173-187.
- McGurk, B.J., & McDougall, C. (1991). The prevention of bullying among incarcerated delinquents. In P.K. Smith & D. Thompson (red.), *Practical approaches to bullying* (pp. 130-139). London: David Fulton.
- Meer, B. van der (1997). *Pesten op het werk*. Assen: Van Gorcum.
- Neuringer, C. (1961). Dichotomous evaluations in suicidal individuals. *Journal of Consulting Psychology*, 25, 445-449.
- Neuringer, C., & Lettieri, D.J. (1971). Cognition, attitude, and affect in suicidal individuals. *Life-Threatening Behavior*, 1, 106-124.
- Papaioannou, S., & Sjöblom, L. (1992). *Arbetsplatstrakassering i kvinno-dominerad vårdmiljö*. Åbo: Åbo Akademi, humanistiska fakulteten, psykologiska institutionen.
- Power, K.G., Dyson, G.P., & Wozniak, E. (1997). Bullying among Scottish young offenders. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 7, 209-218.
- White, T.W., & Schimmel, D.J. (1994). Suicide prevention in federal prisons: A successful five-step program. In L.M. Hayes (red.), *Prison suicide: An overview and guide to prevention* (pp. 46-57). Washington DC: US Department of Justice.

AUTEURS

E. BLAAUW is universitair docent Forensisch Klinische Psychologie bij de Vrije Universiteit Amsterdam.

M. VAN DER VOORT is diagnostisch medewerker bij de Rijks TBS-inrichting Veldzicht te Balkbrug.

A.J.F.M. KERKHOF is hoogleraar Klinische Psychologie bij de Vrije Universiteit Amsterdam.

Correspondentieadres: dr. E. Blaauw, afdeling Klinische Psychologie, Vrije Universiteit Amsterdam, De Boelelaan 1109, 1081 HV Amsterdam, telefoon: (020) 4448771 / 06-55128100, fax: (020) 4448758, e-mail: E.Blaauw@psy.vu.nl.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 24-8-1999.

SUMMARY Harassment, threats and suicidality in penal institutions – E. Blaauw, M. van der Voort, A.J.F.M. Kerkhof –

BACKGROUND Research of Blaauw and Kerkhof identified 16 indicators of increased suicide risk among prisoners. These indicators suggest that the high rates of suicidal behavior in penal institutions are the result of exposure of vulnerable people to a stressful situation. As a result, a relationship can be expected between harassment, threats and suicidality in penal institutions.

AIMS To investigate whether the person-related indicators, that were identified by Blaauw and Kerkhof, are associated with reports of harassment and threats.

METHODS In this study, dossiers of 95 suicide victims were checked for reports of harassment and threats. In addition, interviews were held with 221 prisoners with low suicide risk and with 53 prisoners with high suicide risk.

RESULTS 34 percent of the reports mentioned that the suicide victim had felt threatened and/or harassed. Threats and harassment were more common among prisoners with a high suicide risk than among prisoners with a low suicide risk. Relationships were also found between threats and harassment on the one hand and risk factors for suicide on the other hand.

CONCLUSION It is concluded that harassment and threats are related to suicide risk among prisoners.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 42 (2000) 2, 73-83]

KEYWORDS harassment, penal institutions, suicide, threats